

***Parchuk G.V., Bovy Ya.S., Stryamets G.V., Stryamets N.S., Gorban I.M., Kosyk L.B.* The territorial structure and zoning of the biosphere reserve "Roztochya"**

The process of creating and zoning of the biosphere reserve "Roztochya" is shown. The substantiation of the biosphere reserve establishing is observed. The stages of creation are described. The features of zoning and reserve components, as well as economic, social and cultural potential of the territory are given.

Keywords: biosphere reserves, zoning, functions of the biosphere reserve, Roztochya region.

УДК 911.9(377) *Наук. співроб. Г.С. Савка – Львівський НУ ім. Івана Франка*

**СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НА ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЯХ
УКРАЇНСЬКОГО РОЗТОЧЧЯ**

Визначено можливості та розглянуто особливості ведення рекреаційної діяльності на природоохоронних територіях. Проаналізовано стан розвитку рекреації та туризму на територіях природно-заповідного фонду Українського Розточчя. Розглянуто негативні наслідки господарської діяльності, які зменшують рекреаційний потенціал регіону. Окреслено перспективи розвитку рекреаційної діяльності на діючих природоохоронних територіях. Наголошено на необхідності створення територій природно-заповідного фонду багатофункціонального призначення для збільшення кількості місць регульованої рекреації.

Ключові слова: Українське Розточчя, рекреаційна діяльність, рекреаційний потенціал, природоохоронні території, регульована рекреація.

Розточчя традиційно є рекреаційно-спеціалізованим регіоном, що забезпечує відпочинком мешканців міст Львова, Жовкви, Яворова, Новояворівська та навколишніх сіл. На рекреаційний потенціал регіону значний вплив має ступінь збереженості природних екосистем, тісно пов'язаний з природоохоронними територіями та об'єктами, зокрема територіями природно-заповідного фонду (ПЗФ). Станом на 2010 р. на Українському Розточчі функціонує понад 40 об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею понад 40 тис. га. Однак не всі території та об'єкти ПЗФ нормативно можуть використовуватися для рекреації. Тому актуальним є питання як територіальної, так і організаційної оптимізації природно-заповідного фонду Розточчя.

Історія природоохоронних досліджень на Українському Розточчі сягає вже понад півтора століття [8], однак питання організації рекреаційної діяльності на природоохоронних територіях визріло нещодавно у зв'язку із створенням Яворівського національного природного парку (НПП) та регіональних ландшафтних парків (РЛП) "Знесіння" і "Равське Розточчя", метою яких є виконання як природоохоронної, так і рекреаційної функцій.

Порівняно з іншими, території ПЗФ мають низку переваг : Изд-во КРАЩа збереженість природних комплексів, наявність прознакованих туристичних маршрутів, екологічних стежок, убезпечення туристів, достатня реклама тощо.

Рекреаційна діяльність на територіях ПЗФ спрямована на відновлення розумових, духовних і фізичних сил людини шляхом загальнооздоровчого і

пізнавального відпочинку, туризму, санаторно-курортного лікування, аматорського та спортивного рибальства, полювання тощо [4].

Найкраще робота з організації відпочинку здійснюється у Яворівському НПП (7108 га). Рекреаційна діяльність парком проводиться в межах зон регульованої та стаціонарної рекреації. Зони стаціонарної рекреації парку функціонують на околицях сіл Верещиця та Лелехівка, які є найбільш відвідуваними місцями у парку. Тут прокладено еколого-дидактичні стежки "Верещиця", "Лелехівка" та "Стежка Івана Франка". Заплановано створення ділянки стаціонарної рекреації "Середній Горб". Значні перспективи має рекреаційна ділянка "Козулька", яка розташована недалеко від Крехівського монастиря. Загальна площа зони стаціонарної рекреації парку – 30,2 га.

У зоні регульованої рекреації Національного природного парку законодавчо дозволяється короткотривалий відпочинок та оздоровлення населення, влаштування та відповідне обладнання туристичних маршрутів й екологічних стежок.

Зона регульованої рекреації Яворівського НПП (1254,1 га) відіграє "буферну" природоохоронну роль, тому розташована здебільшого довкола ділянок заповідної зони. Часто вона охоплює території, які не можуть використовуватися для рекреації через природні умови (наприклад, густі хащі), або через розташування біля приватних чи орендованих господарських об'єктів, куди має доступ обмежене коло відпочивальників. Тому доцільно розширити зону регульованої рекреації парку, збільшивши при цьому кількість ділянок стаціонарної рекреації.

Функціональне зонування Яворівського НПП проведено тільки на території, яка вилучена у землекористувачів. На території, яка входить до парку без вилучення (4193,0 га) та належить до господарської зони, прокладено туристичні маршрути "На гору Березяки", "На гору Кубин", "На гору Булава". Ймовірно, через відсутність рекламної інформації та рекреаційної інфраструктури, ці маршрути не користуються великою популярністю серед відпочивальників. Однак, ця територія має значний рекреаційний потенціал, особливо на прилеглих ділянках до Малішевського та Майданського ставків.

Природні заповідники належать до територій природно-заповідного фонду, які мають дуже обмежене рекреаційне використання, здебільшого просвітницьке. Охоронні зони заповідників прирівнюються до зони регульованої рекреації національних природних парків, тому на них дозволено проводити ті ж види рекреаційної діяльності. Питання створення охоронної зони Природний заповідник "Розточчя" неодноразово ставили науковці Львівського національного університету ім. Івана Франка, Українського державного лісотехнічного університету та працівники заповідника [1, 6]. До неї запропоновано внести лісові території, що прилягають до урочищ Верещиця, Горбки та Ставки, а також долини річок Верещиці та Ставчанки [6].

В умовах пропонованої охоронної зони Природний заповідник "Розточчя" розвитку туристично-рекреаційної галузі відводять особливу роль. Найбільш перспективним у рекреаційному плані є Янівський став [7]. Про його значний ландшафтно-рекреаційний потенціал свідчить те, що у 1886 р.

тут був організований один із перших в Галичині відпочинкових центрів, а до 1939 р. діяли пляжі і байдарковий туристичний маршрут по р. Верещиці до с. Лелехівка. Зважаючи на значну площу Янівського ставу, рекреаційна діяльність не зашкодить промислового вирощуванню риби та збільшенню рибних запасів. Використання ставу для рекреаційних потреб дасть змогу ВАТ "Львівський обласний виробничий рибний комбінат" отримувати додаткові прибутки, а мешканцям смт Івано-Франкове – додаткові робочі місця.

Розвиток туристично-рекреаційної галузі є пріоритетним у біосферних резерватах. Згідно з міжнародними нормами і законодавством України, в буферних зонах біосферних резерватів підтримується туристично-рекреаційна діяльність, спрямована як на зменшення туристичного навантаження на заповідну зону, так і на збільшення туристично-рекреаційної привабливості транзитної зони.

Наявність охоронної зони Природний заповідник "Розточчя", як буферної зони проектованого біосферного резервату "Розточчя", сприятиме розвитку "зеленого туризму" – агротуризму, сільватуризму. Перспективними у цьому аспекті є села Лелехівка, Верещиця, Ставки, Верхутка, Середній Горб, Лозина, Страдч, а також присілок смт Івано-Франкове – Романівка. Правильно спланована, функціонально регламентована і достатньо розрекламована мережа туристських маршрутів та екологічних стежок в охоронній зоні підніме агротуристичний рейтинг згаданих населених пунктів.

Однак розвиток рекреаційної діяльності в межах охоронної зони заповідника та її околиць можливий лише за умови негайного вирішення низки екологічних проблем, які вкрай негативно позначаються на функціонуванні природних комплексів долин Верещиці і Ставчанки. Ознаками погіршення екологічного стану згаданих річкових систем є деградація болотних біогеоценозів, посилення заліснення окремих ділянок долин (урочище Заливки), інтенсивне заростання ставків, розбалансована евтрофікація водойм. Існує проблема скиду неочищених стічних вод. Зокрема, на Янівському ставі ми виявили три місця скиду побутових стоків, один з них – безпосередньо на південно-західному березі ставка, який є улюбленим місцем відпочинку місцевих мешканців. Про відсутність водоохоронних зон та прибережно-захисних смуг свідчить густа приватна забудова, яка "наступає" на його західний берег. Стан дна ставу добре вивчати, коли він спущений, – у багатьох місцях глибина замулення перевищує 0,5 м. Інтенсивне риборозведення в останні десятиліття значно погіршило якість води у ставку, тоді як місцеві мешканці ще пам'ятають її прозорою. Усе це свідчить про те, що водойма деградує та потребує негайного очищення. Актуальним є облаштування науковими працівниками Природний заповідник "Розточчя" та Яворівського НПП на водних об'єктах, які розташовані поблизу смт Івано-Франкове, зокрема, на Янівському ставі, пунктів моніторингу за екологічним станом басейну річки Верещиця.

Ведення рекреаційної діяльності є основним завданням регіональних ландшафтних парків. На території Українського Розточчя функціонують два регіональні ландшафтні парки: "Знесіння" (312,1 га) та "Равське Розточчя" (19110 га).

РЛП "Знесіння" уже має значний досвід ведення рекреаційної діяльності. Проблеми рекреаційного освоєння парку неодноразово розглянуто у наукових публікаціях [2, 3]. На території парку ділянки стаціонарної рекреації охоплюють: Музей архітектури та побуту "Шевченківський гай"; спортивну базу "Динамо" з гірськолижною трасою та лижним трампліном; відкритий музей геології та археології та багато інших об'єктів [3]. До зони регульованої рекреації парку входять: північна частина Знесінського пасма, гора Лева, долини потоку Хоμεць. Загальна площа зон стаціонарної рекреації – 76,6 га, регульованої рекреації – 47,4 га.

РЛП "Равське Розточчя" є наймолодшим об'єктом природно-заповідного фонду на Розточчі (створений у 2007 р.), тому регламентована (планова) рекреаційна діяльність парку перебуває лише на стадії проектування в межах розроблення проекту організації території. На сьогодні рекреація в парку має переважно неорганізований характер. Для налагодження організованого відпочинку варто здійснити оцінювання рекреаційних ресурсів території парку, проаналізувати їх стан та перспективи використання, провести роботи з благоустрою рекреаційних ділянок. Облаштування зон регульованої та стаціонарної рекреації дасть змогу збільшити кількість відпочинкових ділянок та забезпечити їх рівномірний територіальний розподіл. Зважаючи на те, що в кожній сільській раді наявні місця неорганізованого відпочинку місцевого населення, необхідно здійснити їх облік з подальшим облаштуванням. Враховуючи особливості природних умов та ландшафтної організації території парку, а також специфіки господарювання, попередньо виділено перспективні території для ведення регульованої та стаціонарної рекреації в парку [5]: ділянку "Потелич" – як зону регульованої рекреації з облаштуванням еколого-пізнавальної стежки "Старе городище"; ділянку "Цетуля" – як зону стаціонарної рекреації; ділянку "Крехів" – як зону регульованої рекреації.

Особливим є питання використання рекреаційного потенціалу заказників. На Українському Розточчі функціонує вісім заказників. Гідрологічний заказник "Потелицький" (площа – 162 га) має статус загальнодержавного. Лісові заказники місцевого значення: "Завадівський" (3561 га), "Грядя" (1149 га), "Винниківський" (848 га), "Львівський" (523 га), "Чортова скеля" (353 га) розташовані на околицях Львова та входять до зеленої зони міста. Найменшими за площею є орнітологічний заказник "Янівські чаплі" (16 га) та ентомологічний заказник "Загора" (0,5 га). Загальна площа заказників – 6612,5 га.

Законом України "Про ПЗФ" на території заказників ведення рекреації та туризму не передбачено. Однак у Положенні про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України [4] зазначено, що рекреаційна діяльність у межах заказників може здійснюватися відповідно до положень про заказники та охоронних зобов'язань. Заказники довкола Львова охоплюють ліси рекреаційного призначення, на їх землях розташовані мисливські господарства, однак рекреаційна діяльність на цих територіях залишається нерегульованою. Більшість заказників, особливо лісових, підлягають надмірному рекреаційному навантаженню, зокрема: "Чортова скеля" – в ділянці колишньої однойменної геологічної пам'ятки природи; "За-

вадівський" – у ділянці кар'єру в Брюховичах; "Винниківський" – на околицях Винниківського озера; "Завадівський" та "Гряда" з боку дачних ділянок та ін. Тому доцільно об'єднати ці території, створивши на основі РЛП "Знесіння" регіональний ландшафтний парк "Львівський". Проведення функціонального зонування його території активізує регламентовану рекреаційну діяльність, збільшить кількість місць для відпочинку, сприятиме усуненню негативних наслідків стихійного відпочинку населення, а головне, – обмежить доступ до цінних ландшафтних комплексів.

Загалом рекреація на природоохоронних територіях має низку особливостей. Здебільшого переважає рекреація короткотривала (з поверненням на постійне місце проживання). Для тривалої рекреації використовують курорти "Шкло" та "Немирів", де проводиться цілорічна діяльність. Щотижнева рекреація залежить від розміщення приміських рекреаційних об'єктів. На околицях міст (Львів, Жовква, Яворів, Рава-Руська) їх недостатньо.

Більшість видів рекреації розвиваються переважно в теплий період року, натомість зимові види відпочинку практично не розвиваються. Частково це зумовлено кліматичними чинниками, зазвичай відсутністю належної інфраструктури. Розточчя не може конкурувати із гірськолижними курортами Карпат, однак є можливість розвивати тут певні зимові види відпочинку. Зокрема, у Яворівському НПП цілком можливо організувати школу їзди на ковзанах, лещетарські маршрути та ін.

Викладене є переконливим аргументом того, що рекреаційна діяльність має бути регульованою, тому території, які використовують для стихійного відпочинку населення, необхідно внести до категорій природно-заповідного фонду, які мають адміністрації. На Українському Розточчі для активізації рекреаційної діяльності на природоохоронних територіях необхідно:

- завершити створення охоронної зони Природний заповідник "Розточчя";
- на основі рекреаційних територій, які на сьогодні використовуються для стихійного відпочинку в РЛП "Равське Розточчя", обґрунтувати ділянки стаціонарної та регульованої рекреації;
- створити РЛП "Львівський" на основі РЛП "Знесіння", це, зокрема, заказники "Чортові скелі", "Завадівський", "Гряда", "Винниківський", "Львівський", а також інші території зеленої зони м. Львова.

Здійснення функціонального зонування територій дасть змогу вирішити як природоохоронні проблеми, так і проблеми із нестачею місць для відпочинку.

Література

1. **Біосферний** резерват як модель сталого розвитку територій та об'єктів природно-заповідного фонду : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : Вид-во "Меркатор", 2003. – С. 28-29.
2. **Завадович О.** Регіональний ландшафтний парк "Знесіння": минуле, сьогодення, майбутнє / О. Завадович, Ю. Зінько // Зелені міські зони – від проблем до розв'язків : мат. конф. – Львів : Друкарські куншти, 2005.
3. **Койнова І.** Особливості функціонування та можливості збалансованого розвитку регіонального ландшафтного парку "Знесіння" / І. Койнова, О. Завадович // Вісник Львівського університету. – Сер.: Географічна, 2005. – Вип. 32. – С. 121-129.

4. Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України від 22.06.2009 р. № 330. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22 липня 2009 р. за № 679/16695.

5. Протокол № 1 від 26.12.2008 р. виробничої наради робочої групи з виконання першого етапу створення Проекту організації території регіонального ландшафтного парку "Равське Розточчя". Львів, 2008. – 17 с.

6. Савка Г. Ландшафтні особливості охоронної зони Природний заповідник "Розточчя" / Г. Савка // Фізична географія та геоморфологія. – К. : ВТЛ "Обрії". – 2005. – Вип. 48. – С. 239-245.

7. Савка Г. Рекреаційне використання ставків басейну р. Верещиці у межах Розточчя / Г. Савка // Вісник Львівського університету. – Сер.: Географічна, 2006. – Вип. 33. – С. 373-376.

8. Шушняк В. Історія природоохоронних досліджень території Яворівського національного природного парку / В. Шушняк, Г. Савка // Вісник Львівського університету. – Сер.: Географічна, 2009. – Вип. 37. – С. 285-291.

Савка Г.С. Состояние и перспективы рекреационной деятельности на природоохранных территориях Украинского Расточья

Определены возможности и рассмотрены особенности ведения рекреационной деятельности на природоохранных территориях. Проанализировано состояние развития рекреации и туризма на территориях природно-заповедного фонда Украинского Расточья. Рассмотрены негативные последствия хозяйственной деятельности, которые уменьшают рекреационный потенциал региона. Очерчены перспективы развития рекреационной деятельности на действующих природоохранных территориях. Отмечена необходимость создания территорий природно-заповедного фонда многофункционального назначения для увеличения количества мест регулируемой рекреации.

Ключевые слова: Украинское Расточье, рекреационная деятельность, рекреационный потенциал, природоохранные территории, регулируемая рекреация.

Savka H.S. State and prospects of recreational activity on natural protection territories of Ukrainian Roztochyа

Possibilities are defined and the features of conduct of recreational activity are considered on nature protection territories. Development of recreation and tourism is analysed on territories of the nature preserve fund of Ukrainian Roztochyа. The negative consequences of economic activity, which diminish recreational potential to the region, are considered. The prospects of development of recreational activity are outlined on operating nature protection territories. It is marked the necessity of creation of territories of the nature preserve fund of the multifunction setting for the increase of seating of regulation recreation.

Keywords: Ukrainian Roztochyа, recreation activity, recreation potential, natural protection territories, regulation recreation.

УДК 004.942

Аспір. О.Б. Савчин;

проф. Р.А. Бунь, д-р техн. наук – НУ "Львівська політехніка"

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КАРТ ПРИРОДНОГО ЗАПОВІДНИКА "РОЗТОЧЧЯ" ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЛІСОВПОРЯДКУВАННЯ

Описано методику побудови цифрових карт природного заповідника "Розточчя" за матеріалами лісовпорядкування. Засобами геоінформаційної системи створено кількашарові цифрові карти Верещицького лісництва заповідника, які охоплюють матеріали лісовпорядкування 1987 та 2002 рр., сформовано асоційовані з ними бази таксаційних даних. Георозподілені бази даних містять метеорологічні показники за цей період для аналізу впливу змін клімату на ріст і відтворення лісостанів.

Ключові слова: заповідник "Розточчя", цифрова карта, таксаційний опис, кліматичні параметри, геоінформаційна система.